

Nemzetközi küzdelmek éleződése az 1950-es évtizedben és a munkásmozgalom

A **FASIZMUS**, mely – a tudományos elemzésekben – *a monopoltőke általános válságának terméke: a fináncőtőke legreakciósabb, legsovinisztább, legimperialistább nyílt terrorista diktatúrára törő áramlata* (Dimitrov), – “élettere” bővítésére, egyes országok, új területek meghódítására, s világháborús eszközökkel is földünk újrafelosztására tör. Fő eszközei közé tartozik a militarizálás, a “faji felsőbbrendűség” mítosza, idegengyűlölet, más népek irtása. *Legfőbb ellenfelének tekintette és tekinti az osztálytudatos szervezett munkásmozgalmat:* üldözésére, szervezeti betiltására, és teljes kiiktatására tör. A tőke segítségével tömegbázisként igyekezett és igyekszik szociáldemagógiával, populizmusával, nacionalizmusával, antiszemitizmusával felhasználni a kevésbé tudatos lumpen szegény

rétegeket, a lesüllyedt kispolgárságot és középosztályt. Ellenségüknek tekintették és (más formákat öltve ma is) annak tekintik versenytársaikat is: a más berendezkedésű, akár polgári demokratikus államokat, mozgalmakat.

A második világháborúban a német-japán-olasz tengely, a meghódított országok vazallusai felsorakoztatásával, a világ totális elfoglalására tört. *Az adott történelmi szakaszban egymásra utalt érdekű, különböző gazdasági-társadalmi berendezkedésű és ideológiákat követő antifasiszta nagyhatalmak és szövetségeseik, a népek ellenállási mozgalmi 1945 szeptemberére véget vetettek a modern történelem legembertelenebb rendszerének.* A második világháború 61 országot, a föld lakosságának 80 %-át érintette

közvetlenül. Több mint 50 millió ember halálát okozta: köztük 20, más számítások szerint még ennél is több millió szovjet emberét. 6 millió zsidónak és más nem “árja” népnek minősítettek pusztítottak el a legkegyetlenebb eszközökkel, *(házánkban egy millió honpolgárunk esett áldozatul).* Felmérhetetlen az a kár is, amit vagyoni eszközökben romboltak és raboltak az egyes országokban. *Az antifasiszta nagyhatalmak történelmi érdeme,* hogy a világnézeti különbségeket nem nézve, együttműködve, geopolitikai elhelyezkedésük és teherviselésük arányában (1943-ban a *teheráni* – 1945-ben a *jaltai*, majd a *potsdami* konferenciák megállapodásai szerint) *részt vállaltak szövetségeseikkel az egyes országok, régiók felszabadításában és a béke rendezésében.*

Az antifasiszta világkoalíció felbomlása – a “hidegháború”

A fasizmus legyőzése folyamatában világméretben *balratolódás bontakozott ki.* Közép-Kelet-Európa nagy részében *népi demokratikus* fejlődés vette kezdetét, s Nyugat-Európa, Ázsia, Latin Amerika számos országában – kihatásában nagyobb jelentőségűen elsősorban Franciaországban és Olaszországban, de néhány skandináv, Benelux államban, s más földrészeken is – megerősödtek és *a hatalomban is teret nyertek* az együttműködő munkás-, és más baloldali pártok. A háborútól érintett gyarmati és függő területeken erőteljesebbé vált *a nemzeti felszabadító harc.* Kína, Korea, Indokína, India,

Indonézia, Közel-Kelet, Észak-Afrika népeinek küzdelme *felgyorsította a hagyományos imperialista gyarmatrendszerek széthullását.*

A világháború során a tőkés országok közötti súlyát és szerepét lényegesen megerősítő *Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia, a háború befejező szakaszától kezdve, mind nyíltabban igyekeztek saját imperialista érdekeik szolgálatába állítani a közös győzelem eredményeit.* A békeszerződéseknél hegemoniára törekedtek, Németország nyugati felét és Japánt, elsősorban az USA, saját érdekerületé-

nek tekintette: katonailag, gazdaságilag, politikailag a maga befolyásolási körébe vonta.

Churchill fultoni beszédével (1946) lényegileg felgyorsult a nagyhatalmak antifasiszta együttműködésének felbomlási folyamata: lendületet vett a modern fegyverkezési verseny, a baloldaliak kiszorítása a koalíciós kormányokból, s a munkásegység bomlasztása ott, ahol az létrejött a kommunisták és szociáldemokraták, a szakszervezetek együttműködésével. **1947 márciusában meghirdette Truman elnök hidegháborús doktrínáját.**

Az amerikai *Marshall-segéllyel*, a saját érdekövezetükben felerősítették az európai tőkés országok gazdasági stabilizálását, újra militarizálását, egyben függő helyzetbe hozásukat. Akadályozták a német területi zónák gazdasági-társadalmi normalizálását, egyesítését az egyenjogúság alapján. Ugyanakkor a Szovjetunió, a születő népi demokratikus országok, s a demokratikus népi forradalmát győzelmesen megvívó Kína, valamint Észak-Korea és Vietnam elszigetelésére, gazdasági építő munkájuk megnehezítésére *gazdasági blokádot, szigorú embargót* léptettek életbe.

S ami a fő: *1949 áprilisában létrehozták a NATO-t, az Észak-atlanti Szerződés katonai szervezetét.* Csatlakoztatták hozzá Salazar Portugáliáját, Görögországot, és Törökországot is. Tehát NATO tagok lehettek – az előzetes nemzetközi szerződéseket megszegve – *fasiszta és más reakciós diktatúrák is.*

Ténylegesen e katonai szervezet tevékenysége kezdettől fogva a szocializmus építése útjára térő országok, a nemzeti felszabadító mozgalmak, a haladó erők ellen irányult, s *felhatalmazást kényszerítettek ki más*

országok "belső" ügyeibe való beavatkozásra is. A szerződés titkos része lehetőséget nyújtott mindenek előtt az USA kormányának más országok területén hadi támaszpontok létesítésére. A NATO-hoz hasonló katonai szervezeteket építettek ki Dél-Kelet-Ázsiában (*SEATO*), az Ankarában székelő közép-ázsiai szervezetet (*CEATO*), a Csendes-óceáni (*ANZUS*), az USA közreműködésével a latin-amerikai (*RIO-paktum*), és közép-amerikai (*CONDECA*), s más katonai tömörüléseket.

Fegyverkezési verseny, lokális háborúk, egy új világháború "főpróbája"

A távol-keleti viszonyok, Korea és Indokína, Kína még fel nem szabadított területei (Tajvan és a tengerparti szigetek) rendezetlenségeit kihasználva az USA "héjái" a Szovjetunió és Kína határaihoz közelebb kerülési szándékkal a *"feltartóztatás-doktrínájával"* kísérleteztek.

1950 júniusában a két külön társadalmi berendezkedésű koreai országrész határmenti incidenseit *"mellegháborúvá"* szélesítették. Az ENSZ lobogójával álcázva az USA és 16 más ország intervenció csapatai is részt vettek a háborús küzdelmekben, míg a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság csapatait kínai önkéntesek segítették. Az USA által támogatott erőpróba kudarcot vallott, s a dél-koreai pozícióik kompromisszumos megőrzésével 1953 júliusában aláírták a fegyverszüneti megállapodást. *A koreai "erőpróba" ez időszakban megcáfolta az USA erőfölényéről szőtt feltevéseket, és más irányba kényszerítette a harmadik világháború kirobbantásának akkori imperialista elképzeléseit.*

A második világháború alatt kibontakozó hosszantartó vietnami felszabadító harcokban a **Vietnami**

Demokratikus Köztársaság működését a francia gyarmatosítók akadályozták, míg alá nem írták 1954-ben a VDK szuverenitását. *Dél-Vietnamban a későbbiekben az USA vette át a beavatkozó szerepet katonailag is, míg végül is jelentős veszteségeket elszenvedve a 70-es évek derekán a háború befejezésére kényszerült, s létrejöhetett a Vietnami Demokratikus Köztársaság egyesítése.*

Az *Eisenhower* alatti USA vezetés külügyminisztere, *Dulles* egy offenzívebb *"felszabadítási politikára"* való áttérést szorgalmazta. A Német Szövetségi Köztársaságot beléptették a NATO-ba, melynek ellenlépéseként, mivel Európa keleti fele veszélyeztetve lett a volt náci Németország újramilitarizálásával, hat évvel a NATO megalakulása után, **1955-ben** aláírták az európai szocialista országok katonai szövetségének létrehozását, a **Varsói Szerződést.**

Az USA és a vezető tőkés államok hadiipari komplexumai által diktált fegyverkezési verseny fokozása mindenek előtt a szocialista építést folytató és a fejlődő országok "kivéreztetését" és megbuktatását célozta.

Csak egyetlen példával illusztrálva: az USA katonai kiadásait 1950-51 idején közel *négyszeresére* emelték, s ez a későbbiekben csak tovább fokozódott. A NATO ez időben az USA katonai főparancsnokságaival és csapatai külföldi állomásoztatásával Nyugat-Európa, s más tőkés befolyású földrészek fő katonai erejévé vált.

Ezek és hasonló intézkedések hatalmas megpróbáltatások elé állították a második világháborúban a legnagyobb veszteségeket elszenvedett Szovjetuniót, s a közepes és alacsony gazdasági fejlettségi színtről induló, a szocialista építés útjára lépő országokat a rájuk kényszerített és szüntelenül felfokozott fegyverkezési versenyben.

Az USA egyedül rendelkezett a második háború végén atombombával, amit *Hirosimában* és *Nagasaki*ban kegyetlen pusztítással és a világ megfenyegetésével alkalmazott is. A modern fegyverek kutatása, s előállítás, a hadsereg korszerű fejlesztése mérhetetlen ráfordításokat követelt, ami óhatatlanul más gazdasági-társadalmi szférák, nem utolsósorban *a lakosság életszínvonala és a tu-*

dományos-technikai haladásban születő korszakalkotó eredmények békés célokra való hasznosításának rovására ment. A haladó országoknak gyorsított ütemben, erőn felüli ráfordításokkal kellett utól érni a NATO-t a hadi potenciál terén: 1949-

ben robbantották fel az első szovjet atombombát, 1953-ban a hidrogénbombát. A nukleáris fegyverkezési verseny a gazdasági fejlettségben még hátrább lévő országokban hatalmas áldozatokkal "atompáthoz" vezetett, kialakult az "elrettetés kölcsönös

egyensúlya". 1957-ben az első szovjet műhold földkörüli pályára állítása már azt is jelezte, hogy az USA egy időre elveszítette haditechnikai fölényét, területe interkontinentális rakétákkal sebezhetővé vált.

Antikommunista kampányok és az 50-es évek krízisei

Az újabb háborúkkal fenyegető korszak hírhedt főszereplőjévé az USA republikánus pártja jobbszárnyának szélsőséges politikusa, *McCarthy* szenátor vált. Az ő nevéhez fűződtek a sorozatos *antikommunista koncepciók perек*: kommunista párti vezetők bebörtönzése, "kommunista-gyanúsok" kitiltása bizalmasnak nyilvánított funkciókból, útlevelek megvonása, e szellemben végezték ki a fizikus Rosenberg házaspárt stb. Ezt az utat követték a *Dulles testvérek*: az egyik, mint külügyminiszter, a másik, mint a CIA igazgatója. Ők vezették apparátusaikkal a "*kommunizmus visszaszorításának új doktrínája*" konkrét akcióit, – nem utolsósorban a szocialista országok ellen folyó felforgató munka aktív külső és belső gerjesztésével és titkos támogatással.

Kezükre játszottak ebben nem utolsósorban azok a *gazdasági és szociális feszültségek*, amelyek többek között az új háborúktól való félelem, annak megelőzésére tett nem egyszer nem kellően átgondolt lépések, a fegyverkezési verseny túlhajtása egyoldalú politikája talaján keletkeztek, s rontották a néptömegek hangulatát, bizalmát. Hasonlóan károsan hatottak a *politikai gyakorlatban felhalmozódó túlhajtások, torzulások*: a megengedhetetlen törvénytelenések, a szocialista demokrácia szűkítése és megsértése, melyek rontották a szocialista rendszer és a

dolgozó tömegek viszonyát.

Különösen azokban az országokban, ahol e hibák fokozott mértékben jelentkeztek, a külső és belső ellenfelek aktivizálásával kevésbé tudatos rétegeket is magukkal sodorva, szocializmus ellenes megmozdulásokhoz is vezettek. Ilyen volt elsőnek 1953-ban a Német Demokratikus Köztársaságban, *Berlinben* kitört zavargás, majd 1956-ban a lengyelországi *Poznanban* keletkezett tömegfellépés, s *különösen kiterjedtebb mértékben, ugyanez évben a magyarországi felkelés.*

A magyarországi folyamatban például több együttható és kölcsönösen jelentkező tényező keveredett. Így többek között a *szocialista építésben keletkezett hibák kijavításának őszinte törekvése*, elégedetlenség a késlekedéssel, az annak idején 1948-ban a kommunistákból és szociáldemokratákból egyesült párt-, és az állam vezetésében nélkülözhetetlené vált határozottabb konstruktív változtatások késése, megoldatlansága. De jelen volt, különösen az előkészítésben és az eseményekkel való sodródásban a "*nemzeti kommunizmus*" leplelben jelentkező nacionalista jellegű *új revizionista törekvések* térnyerése, (amely ideológiailag-politikailag sok rokon vonást mutatott a "*titóizmussal*"). Aktív szerepük volt az események előrehajtásában nem utolsósorban a *rendszer gyökeres megváltoztatására törő, a régi rend-*

szert restaurálni akaró szervezett erők. Végül is a *fegyveres támadásokba torkolló, s rendszert váltani akaró hullám hátterében, történelmileg ténszerűen kimutathatóan, ott állottak a "kommunizmus visszaszorítása doktrínáját" végrehajtó külföldi hivatalos és nem-hivatalos körök*: intenzív propagandájukkal, alkotmányellenes illegális szervezkedéseikkel, polgárháborús uszításaikkal. Figyelemre méltó, hogy a magyarországi események idején csak az USA 53 európai támaszpontot és 150 repülőteret helyezett készenlétbe.

Az 1956-os magyarországi eseményekkel, időben is egybeesően, a már évtizedes múltra visszatekintő permanensen elhúzódó *közel-keleti válság sorozat a szuezi háborúval újabb állomáshoz érkezett.* Az angol-francia-izraeli politikusok azzal számolva, hogy a lengyelországi és magyarországi eseményekkel elfoglalt szocialista országok nem tudnak figyelmet fordítani a közel-keleti fejleményekre, Izrael október 29.-én megtámadta a naszeristák által vezetett akkori Egyiptomot, s a britek és franciák is, érdekszférájuknak tekintve, közreműködtek az intervencióban.

A két válság kimenetele szempontjából nem volt jelentéktelen az USA és a szocialista országok vezetésének, nem utolsósorban a Kínai

Népköztársaságnak a magatartása. Az USA hivatalos és nem-hivatalos szervei, bár aktívan közrejátszottak a magyarországi események inspirálásában és tevékeny segítségével, de **a “szuezi válság” kezelését végül is előnyben részesítették gyakorlati politikájukban.** Eisenhower elnök az USA Nemzetbiztonsági Tanácsa ülései vitájában tartott a világháború kirobbanásától, s egyetértés mutatkozott abban, hogy **az Egyesült Államoknak a Szovjetuniót biztosítania kell a be nem avatkozásukról.**

Az elnök, a CIA vezetője javaslatát elvetve, a felkelők nyílt támogatását megtiltotta. A “szuezi válság” kezelését viszont az USA vezetése – ugyancsak tartva a világháború kirobbanásától – helytelenítette, a brit és francia lépéseket elítélte, saját terjeszkedő nagyhatalmi érdekeit szem előtt tartva a háború azonnali befejezését szorgalmazta. **A térségben a dolgok befolyásolását ettől fogva a britektől és franciáktól, az USA vette át.**

A magyarországi szocialista építés megmentését szovjet katonai segítséggel, **a Varsói Szerződés jogosítványaira támaszkodva,** a legerőteljesebben a kínai kommunista párt és állami vezetése szorgalmazta, s egyben ők nyújtották a legnagyobb gazdasági és erkölcsi-politikai segítséget a szovjeteken kívül az igen gyorsan végbemenő szocialista konszolidáláshoz. **A szocialista közösség országai egyetértésükkel és baráti segítségükkel ugyancsak a szocialista építés továbbfolytatását és konszolidálását támogatták.**

A magyar 56 elsősorban a nyugati testvérpártok egy részében okozott ideológiai és politikai zavart, s nem különben a már bad-godersbergi alapokra helyezkedett szociáldemokrata pártokon belül lévő, ezzel így vagy úgy vitában álló baloldali szocialisták, s nem kevésbé a béke-mozgalmában tevékenykedő szimpatizáns

haladó értelmiségiek köreiből. Az 1956-os és az azt megelőző események bizonyos mértékű ösztönzését adták az **“eurokommunizmus”, az “új baloldaliság”,** s az ugyancsak kispolgári gyökerű **“ultrabalos”,** valamint más áramlatok későbbi megjelenésének.

Nem lehet elhallgatni, hogy a zavart növelte a munkásmozgalmában **a hrucsovi politika jónéhány hamis tétele.** Például az osztályharc éleződése növekedésének kétségbe vonása a szocialista építés körülményei között egész addig, amíg a szocialista világrendszer a világg kapitalizmussal szemben fölénybe nem kerül.

Hasonlóképpen a szocialista építés ütemének felelőtlen határidői és normáinak voluntarista kijelölései, a kommunista mozgalmon belül keletkező nézeteltérések meggondolatlan és kárt okozó kezelése, különösképpen a szovjet-kínai viszony megromlása.

Károsnak bizonyult, bizonytalan-ságot keltett a szovjet és a nemzetközi kommunista mozgalom múltja erényei és hibái mérlegének szubjektív megítélése, s nemkülönben a békés együttélés, az “enyhülés” lehetőségeihez fűzött illúziók, a nemzeti kérdés ellentmondásos megoldásai, és más fontos kérdésekben elkövetett elméleti-politikai hibák gyakorlati kihatásai.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete és Biztonsági Tanácsa, elsősorban az imperialista hatalmak zavarkeltő szándékával **“a magyar kérdést”** egy ideig napirenden tartották, de **csakhamar a tőkés országok, köztük a tőkés nagyhatalmak is, egymás után sorban felvették a kapcsolatot a Magyar Népköztársaság kormányával, s az alkotmányos magyar képviselőt az ENSZ-ben is elfoglalta helyét, törvényességük és teljes egyenjogúságuk elismerésével.**

Az 50-es évtized krízis jelenségei szélesebb sorából ki kell emelni a Batista diktatúra elnyomása alatt szenvedő **kubai nép** kizsákmányolt-ságát és terrorista elnyomását.

A Karib-tengeri országban, 1954-ben betiltották a kommunisták Népi Szocialista Pártját, ellenőrzés alá vonták a szakszervezeteket, több mint 20.000 hazafit kínoztak halálra. A Batista rendszer mind gazdaságilag, idegenforgalmilag, politikailag a legszorosabb kapcsolatban állott az USA-val, az országot az amerikai monopóliumok túlsúlya függőségében tartotta.

1953-ban, majd 1956-ban **Fidel Castroval és Che Guevarával** az élen gerillaharcokba kezdtek a kommunistákkal szövetségben, s **1959-ben kivívták a forradalom győzelmét. A forradalmi demokratikus erőket egyesítve sajátos módszereikkel a szocializmus építésének útjára léptek, példát mutatva Latin-Amerika, és más földrészek felszabadulásukért küzdő népeinek.**

2006. május 16.

Széchy András

* * *

E tézis-vázlatot az újabb levéltári és monográfikus kutatások kritikai felhasználásával megvitatta a Marx Károly Társaság történelmi tagozata nemzetközi kérdéseket, gazdaságtörténelmi, hadtörténelmi és munkásmozgalmi kérdéseket kutató szakemberek bevonásával, s korabeli még élő munkásmozgalmi, és állami külügyi vezetők véleményét is kikérve.

E tézis-vázlat jellegét tekintve nem tér ki a magyarországi 1956-os események belső összefüggései részletesebb tárgyalására. A tézis-vázlat személyes felelősségű összegezést tartalmaz.